

En berättelse om arbetet för att
återskapa Hjoån och Hjoåns
dalgång

Följande text skrevs ned av Hans-Göran Hansson omkring år 2013-2014. Smärre textredigeringar har gjorts i efterhand inför denna publicering. På Hjo kommuns hemsida kan du söka på "Öring" eller "Hjoåns dalgång" och få tillgång till samma information men med mer detaljerade kartor.

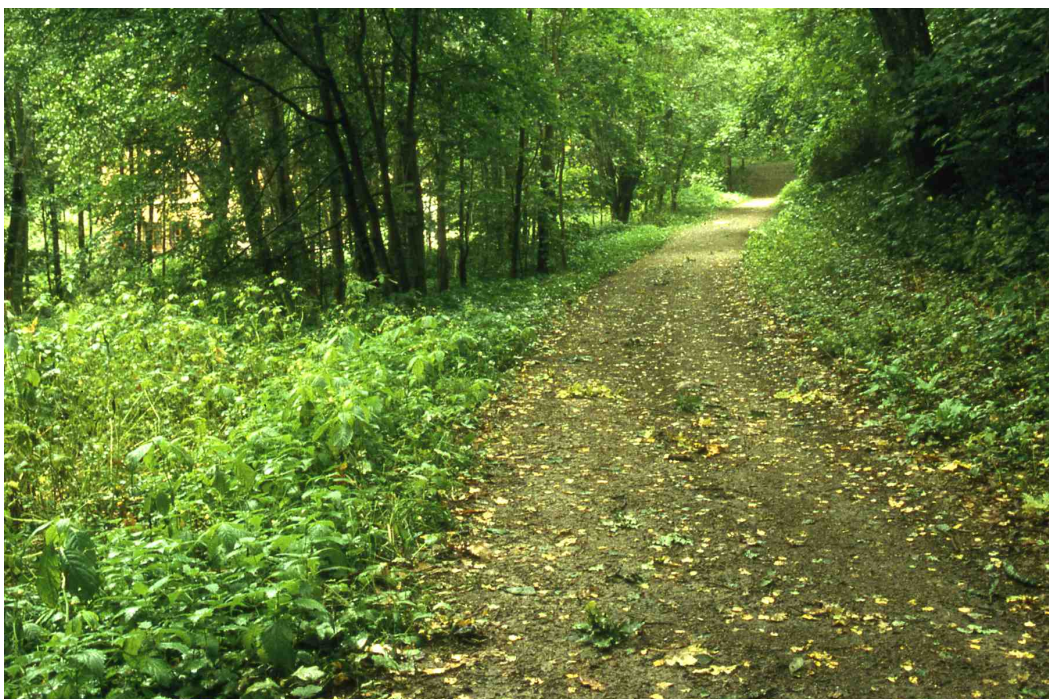
Hans-Göran avslutade sitt yrkesverksamma liv med att leda projektet Öring i hela Hjoån, men under flera årtionden dessförinnan hade han ett starkt engagemang inom Hjo Fiskevårdsområdesförening och Hjo Sportfiskeklubb där han tillsammans med många andra engagerade medlemmar brann för att förbättra förhållandena i Hjoåns dalgång. Hans-Göran hann slutföra Öring i hela Hjoån innan han gick bort 2017. Idag står ett träd planterat till Hans-Görans minne där Hjoån möter Mullsjön vid Stämmorna. Vi är så tacksamma att det finns människor som Hans-Göran som lägger så mycket tid, engagemang och kraft på att hjälpa naturen, och därmed människorna, att må bra.

*Lisbeth Göthberg
Kommundirektör
Hjo kommun
Sep 2019*

Sammanfattning av en fantastisk resa

För 30 - 40 år sedan var Hjoån en dödsdömd å. Det fanns bara en liten spillra kvar av den tidigare så rika öringstammen. Orsaken var att öringens uråldriga vandringsvägar skurits av när människan började utvinna kraft ur ån. Lika illa stod det till med harren. Ett stort antal illegala bevattningar pumpade sommartid bort det mesta av vattnet som rann i ån. Dalgången användes som soptipp, och det skedde även direkta utsläpp som förgiftade ån. Den biologiska mångfalden var inte värd att tala om.

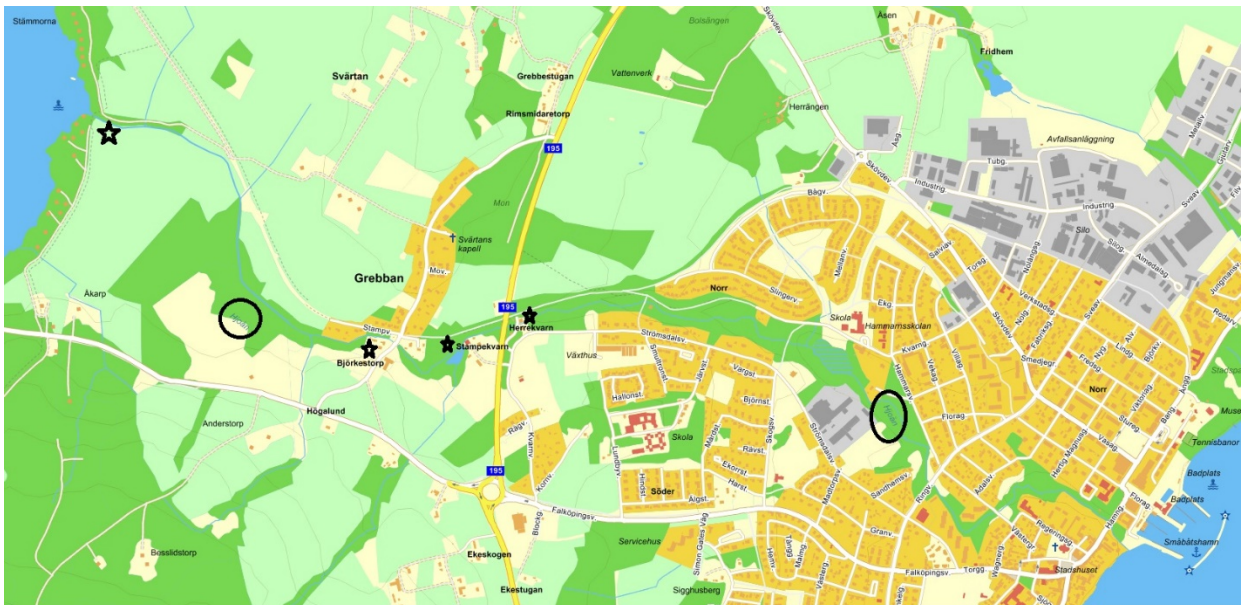
I Hjo växte dock ett unikt samarbete fram mellan många engagerade parter, som tillsammans lyckats återskapa de naturliga förutsättningarna i Hjoåns dalgång och framförallt i Hjoån. På ett framsynt sätt och med egna metoder har man lyckats rädda den biologiska mångfalden i Hjoån och nu ser allt helt annorlunda ut. Mängder av öring leker i ån på höstarna och de kan nu vandra hela vägen från Vättern upp i Mullsjön och vidare ut i småbäckarna. Harren har återvänt och vandrar i stort antal upp i ån för sin lek på vårarna. Alla illegala bevattningar är borta så vattentillgången är tryggad i ån. Skräpet är bortplockat så dalgången är ren och fin och naturen får fritt utvecklas.

Området är idag naturreservat och är mycket uppskattat som strövområde både av bofasta och tillresta.

Fiske- och naturentusiaster från hela Sverige inspireras av den unika räddningsinsats som pågått i Hjoåns dalgång under årtionden och som nu gett utdelning så att inte längre femtio, utan flera tusen öringar, varje år simmar tillbaka ut i Vättern efter en lyckad lek i naturreservatet Hjoåns dalgång.

Detta är berättelsen om hur det gick till när Hjoåns dalgång blomstrade upp. Skriften lämpar sig för dig som vill lära dig lite mer om vår lokalhistoria, om vår natur och om vad engagerade människor kan åstadkomma när de bestämmer sig för att göra världen till en bättre plats.

Människans påverkan på Hjoån

För länge sedan, innan människan börjat utnyttja de strömmande vattendragen som kraftkällor för att driva diverse anläggningar, kan man anta att leköringen från Vättern vandrade hela vägen upp i Hjoån, genom Mullsjön och vidare upp i de tillrinnande bäckarna för att leka.

Efterhand som människan började använda det strömmande vattnet som kraftkälla för att driva kvarnar, sågar, stampar mm, började man skära av öringens uråldriga vandringsvägar. När man i slutet på 1800-talet och början på 1900-talet sänkte och började reglera Hjoåns källsjö, Mullsjön, samtidigt som man anlade stora dammar i dalgången för att utvinna el, så begränsade man kraftigt öringens möjligheter att kunna reproducera sig. Öringen kunde bara vandra en kort bit upp i ån för att leka vilket gjorde att beståndet minskade dramatiskt.

Dammarna som fanns i dalgången; Hammarsdammen, Strömsholmsdammen, Grebbans Kvarn, Andersforsdammen, Herrekvarn och Stampens Kvarn samt regleringen vid utloppet från Mullsjön utgjorde samtliga hinder för öring, flodnejonöga, kräftor och andra vattenlevande arter. De ursprungliga verksamheterna upphörde så småningom men dammanläggningarna stod kvar som vandringshinder för fisken.

Uppskattningsvis fanns det på 1980-talet bara en liten spillra kvar av beståndet bestående av cirka 50-100 lekvandrande öringar. Ån var sedan länge utdömd som reproduktionsområde för öring av tjänstemän på dåvarande Fiskeriverket. Den var för sönderbyggd av dammar, för rensad och för nedsmutsad. Ån var kort sagt inget att satsa på.

Vändningen

Då, i början på 1980-talet, bestämde sig några öringentusiaster för att trots allt försöka att rädda öringen i Hjoån. Med hjälp av håvar fångades varje höst ett tiotal leköringar som lyftes förbi resterna av den sedan i slutet på 60-talet rasade Hammarsdammen, så att fiskarna kunde leka längre upp i ån. Här hade inte öring från Vättern lekt på många år. Det var mycket spännande för dem att i skydd av mörkret studera fiskarnas beteende.

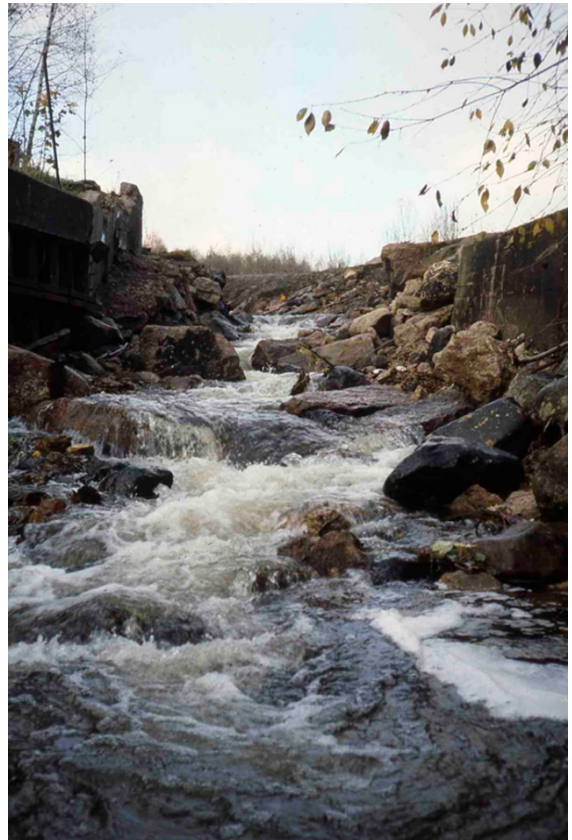
Fler och fler började bli intresserade och ville veta mer om livet i Hjoån. Det fanns en vilja att trots allt satsa på Hjoån, öringen och harren. Arbetsgruppen för Hjoåns Dalgång tillsattes med representanter från både kommunen och ideella föreningar.

Utrivning av Hammarsdammen

Det första steget som togs av arbetsgruppen var att riva ut resterna av Hammarsdammen. Detta gjordes i augusti 1991 vilket ledde till att öringen nu kunde passera hindret av egen kraft.

Lite problem uppstod när öringen skulle passera nästa damm, Strömsholmsdammen, men efter att öring-entusiasterna flyttat lite på större stenar i åfåran så var problemen lösta. Nu kunde öringen för egen kraft ta sig hela vägen upp till Grebbans Kvarn! Även lekvandrande harrar började synas i ån.

Genom att räkna lekfiskarna nattetid med hjälp av ficklampa fick man också ett kvitto på att antalet öringar ökade kraftigt som en följd av det utökade reproduktionsområdet. Den här metoden; att räkna lekfisk i skydd av mörkret med hjälp av ficklampa, som utprovades i Hjoån, spred sig och används numera vid räkning av lekvandrande öring i Vätterns flesta lekbäckar.

Öringsafari

Fler och fler fick upp ögonen för de stora fiskarna som besökte ån under mörka höstnätter och i mitten på 1990-talet startades s.k. Öringsafari, en guidad tur utmed Hjoån då man under ordnade former fick ta del av det

Öringsafari
Följ med på öringsafari utmed Hjoån!

VARJE TISDAG & TORSDAG
KL. 19:00
START 11 OKTOBER till mitten november

BOKNING:
Hjo Turistbyrå 0503-352 55
Hjo kommun växel 0503-350 00

150 kr

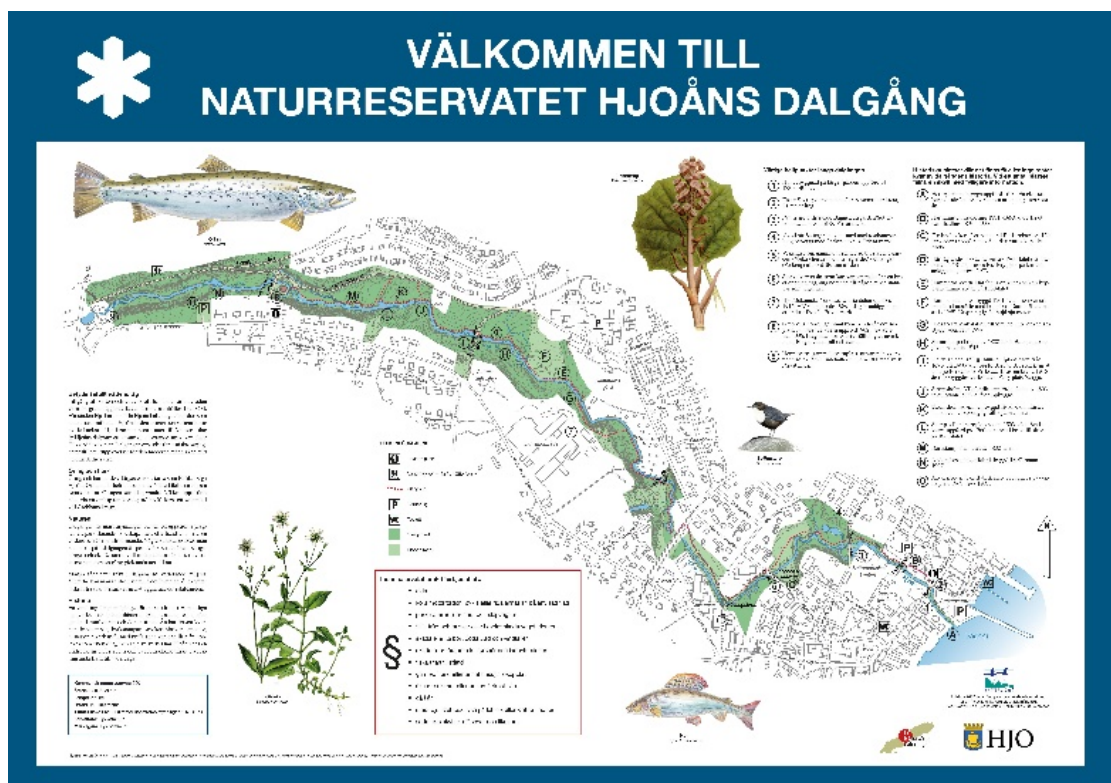
Fakta!
Öringsafari äger rum i Hjoåns dalgång - ett naturreservat mitt i centrum. Safarit tar ca 2 1/2 timma, med start vid Grebbans Kvarn. Fika ingår!

spännande skådespel som de stora fiskarnas lek utgör. Under dessa safaris blir det uppenbart att man faktiskt kan ha spännande naturupplevelser mitt inne i en stad.

Man inte bara tittade på öringarna utan fick också lära sig mer om fiskevård och om livet i ån. Detta var ett helt nytt grepp inom fiskevården och har väckt stor uppmärksamhet runt om i landet och i massmedia. Mitt i Naturen, Naturmorgon och fisketidningar har varit och gjort reportage från dalgången. Det medförde även att det uppstod ett stort lokalt intresse för framför allt öringens lekbestyr i ån. Man började bli rädd om och stolt över sin lilla å.

Naturreservatet Hjoåns dalgång

2001 bildades så till slut naturreservatet Hjoåns dalgång: ett 21 hektar stort grönområde kring ån mitt inne i Hjo stad som är helt skyddat. Förutom att Hjoån är ett skyddat reproduktionsområde för harr och öring, så är hela Hjoån omgiven av fantastisk natur med bl a klippal och grova ekar och många häckande fågelarter som man kan få se om man har tur när man följer naturstigen som leder från hamnen upp till vattenfallet vid Grebbans kvarn, en sträcka på cirka 2,5 km.

Den första fiskvägen: Grebbans kvarn

Efter rivningen av Hammarsdammen så var nästa stora hinder för fisken Grebbans kvarn. ” För att fisken skulle kunna ta sig vidare i ån valde man att anlägga ”en sidoström” eller fiskväg runt kvarnen. På så sätt kan fisken vandra upp och kulturhistorien i dalgången kan bevaras. 2001 stod äntligen fiskvägen vid Grebbans kvarn klar, och det väckte stor uppmärksamhet att en helt ny fiskväg kunde smälta in på ett så bra sätt i den känsliga kulturmiljön vid Grebbans kvarn. Fiskvägen, som var den första som byggdes i någon av Vätterbäckarna, har fått många efterföljare.

Fiskvägen blev omdiskuterad bl.a. på grund av att den på sina ställen var 12 % som brantast. ”Experter” menade att öringen inte skulle klara av detta. Öringentusiasterna i Hjo var dock säkra på att öringen inte skulle ha några problem att klara så branta lutningar. Nåväl, efter att landshövding Göte Bernardsson på försommaren 2002 invigt fiskvägen kom hösten och det blev dags för öringarna att vandra upp i fiskvägen.

Det visade sig mycket riktigt att det inte var några som helst problem för fiskarna att passera genom den 183 m långa och relativt branta fiskvägen. Fullt med öringar lekte nu uppströms Grebbans Kvarn och fiskarna hade därmed fått tillgång till ca halva åns sträckning för sin reproduktion. Fortfarande fanns det dock några vandringshinder kvar på fiskens väg upp till Mullsjön.

Öring i hela Hjoån-fler fiskvägar!

Med tiden noterades att antalet uppvandrande leköringar fortsatte att öka och man tog då det djärva beslutet att försöka återskapa hela det ursprungliga reproduktions-området för Vätterns öring. Målet var att öringen fritt skulle kunna vandra upp och ner i hela Hjoåns vattensystem utan att stöta på några hinder och heller inte riskera att skadas i några kraftverksturbiner.

Detta fordrade att man byggde tre nya fiskvägar. Hösten 2012 sattes spaden i backen. Påföljande höst var två av fiskvägarna klara och invigdes av Havs- och Vattenmyndighetens generaldirektör Björn Risinger m fl. den 4 oktober 2013.

Direkt började öringar att passera genom fiskvägarna och nu hade öringen fri tillgång till hela sitt forna reproduktionsområde från Vättern ända upp till Mullsjön. Det sista steget för att avsluta projektet Öring i hela Hjoån bestod av att bygga den tredje fiskvägen vid Stämmorna för att ge öringen tillgång till alla sina gamla lekplatser uppströms Mullsjön.

Den tredje och slutliga fiskvägen vid Stämmorna stod klar 2016 och nu kunde fisken simma vidare ut i hela Mullsjön och vidare ut i småbäckar runtom sjön. Öring i hela Hjoån var en verklighet!

Hjoån-Harrens viktigaste lekbäck

Vättern har numera Sveriges sydligaste bestånd av harr och Hjoån har genom fiskevårdsarbetet blivit Vätterns viktigaste lekbäck för harren. Mängder av harrar vandrar varje vår upp i ån för lek. Tillgången på lekharr i Hjoån bedöms numera så riklig att man använder ån som genbank för att kunna återskapa harrbestånd i andra bäckar runt Vättern där harren av någon anledning försvunnit. För att ge intresserade en inblick i hur spännande naturen kan vara har Hjoåns fiskevårdsområdesförening även genomfört Harrsafaris där allmänheten under sakkunnig ledning kunnat studera harrarnas lekbestyr.

Foto: Mårten Fredriksson

Tänk att det gick!

Att uppnå denna förvandling av Hjoån och Hjoåns dalgång var en hisnande tanke på 80-talet, men tack vare ett nära samarbete mellan föreningar, kommun och engagemang från lokalsamhället så har det blivit verklighet. Projektet Öring i hela Hjoån får anses vara ett lysande exempel på hur man kan återställa naturvärdena i en svårt förstörd liten å.

Carolina Kluff, Mårten Wallberg och HGH Hansson på invigningen vid Stämmorna juni 2016.

Dalgången är i dag ett stycke vildmark mitt inne i centrala Hjo. Här kan man titta på blommor, insekter fiskar, fåglar mm. Alla Sveriges naturliga lövträd växer här. Många av våra däggdjur finns här, man har t.ex. sett både utter och lodjur i dalgången. Gamla kulturrester har röjts fram och skyltats upp.

Allt detta har varit möjligt genom att man inte har varit rädd för att gå sin egen väg för att hitta nya lösningar. Genom öppenhet har man skapat ett stort engagemang och förståelse för naturvård hos allmänheten, företag och hos myndigheter. Hjoborna är stolta över och mycket rädda om sin lilla å!